

**Fuat A. GANIYEV, 2010, Tatarcada Birleşik
Kelime Teşekkülü, TDK Yay., Ankara, 154 s.
ISBN 978-975-16-2308-9**

Işılay Işıktaş Sava*

Dil biliminin dikkat çekici konularından olan birleşik kelimeler, bilim adamları tarafından birleşik fiiller, birleşik zarf fiiller gibi başlıklarda incelenmiş, bu çalışmalar da 2000’li yıllardan itibaren artmaya başlamıştır. Zeynep Korkmaz¹, Gürer Gülsevin², Gülsel Sev³, Murat Uzun⁴, Dilek Ergönerç Akbaba⁵, Fatma şahan Güney⁶, Deniz Öztürk⁷ ve Ahmet Gözütok⁸ tarafından yapılan çalışmalar bunların başında gelmektedir. Birleşik kelimeler konusu, Türkiye Türkçesi ve Türk Lehçeleri ile ilgili yazılmış gramer kitaplarında genellikle “birleşik fiiller” bölümünün içinde çeşitli alt başlıklarda inceleyen Zeynep Korkmaz’ın “*Türkiye Türkçesi Grameri (şekil Bilgisi)*”⁹ kitabında başlı başına bir bölüm olarak “*Birleşik Kelimeler*” yer almakta ve bu bölümün içinde; *birleşik adlar, birleşik sıfatlar, birleşik zarflar, birleşik zamirler, birleşik bağlaçlar, birleşik ünlemler, birleşik fiiller* adlarıyla incelenmektedir.

Tatarca-Türkçe Sözlük, Türkçe-Tatarca Sözlük gibi çalışmalarından tanıdığımız Fuat Ganiyev’in “Tatarcada Birleşik Kelime Teşekkülü” adlı eseri, birleşik kelime teşekkülünün Türkoloji ve (Kazan)¹⁰ Tatar dil biliminde incelenmesinin tarihi seyrini ve Çağdaş (Kazan) Tatarcadaki birleşik kelime teşekkülü incelemesinin teorik meselelerini gözler önüne sermesi, Türk

* Araştırma Görevlisi, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü.
isilaysava@yahoo.com

1 KORKMAZ, Zeynep (1998), *Birleşik Fiiller ve Anlam Kaynakları*, Türk Dili, S.559 (Temmuz), TDK Yayınları, Ankara

2 GÜLSEVİN, Gürer, (2001), *Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf Fiiller*, AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C.II, S.2, Afyon

3 SEV, Gülsel, (2001), *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*, TDK Yayınları, Ankara

4 UZUN, Murat, (2007), *Kazan Tatar Türkçesinde Birleşik Fiiller*, KTÜ, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon

5 ERGÖNERÇ AKBABA, Dilek, (2007), *Türkiye Türkçesinde Yapısında İsim Fiil Bulunan Birleşik Fiiller*, Dil Araştırmaları, S.1, Güz, Ankara

6 şAHAN GÜNEY, Fatma, (2008), *Tatar Türkçesinde Bitme ve Tamamlanma Bildiren Birleşik Yapılar*, Ege Ün. Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, C. 8, S.1, Yaz, İzmir

7 ÖZTÜRK, Deniz, (2008), *Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*, TDK Yayınları, Ankara

8 GÖZÜTOK, Ahmet,(2009), *Eski Anadolu Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*, Trakya Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne

9 KORKMAZ, Zeynep, (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (şekil Bilgisi)*, TDK Yayınları, Ankara

10 Tatarca adlandırmasının Kırım Tatarca’yı mı yoksa Kazan Tatarca’yı mı ifade ettiği açık değildir. Bu türden bir ifadenin sebep olacağı anlam karışıklığına engel olmak için kitaptaki kullanımı aksine “(Kazan) Tatarca” şeklinde bir kullanımı daha uygun görmekteyim.

lehçelerinde birleşik kelime teşekkülü için bir değil üç yolun kullanıldığını ileri sürmesi bakımından dil bilimi çalışmalarında mühim bir eserdir.

Ön Söz’ünde 1982 yılında yayımlandığı ifade edilen eser, yedi bölümden oluşmaktadır. Bu monografik çalışmadan önce genel olarak bütün Türkçe gramer kitap ve araştırmalarında birleşik kelime teşekkülünün sadece kelime birleştirme yöntemi bakımından incelendiği ve bu eserde ise birleşik kelime teşekkülünde üç yolun kullanıldığını belirtilmekte; o üç yol da şöyle verilmektedir: a) Kelimeleri (veya gövdeleri) birleştirme, b) Kelime öbeğini birleşik kelimeye dönüştürme, c) Kelime öbeğini sonek getirerek birleşik kelimeye dönüştürme. (s.7-8)

Sırasıyla “Türkoloji ve (Kazan) Tatar Dil Biliminde Birleşik Kelime Teşekkülü İnceleme Tarihi”, “Çağdaş (Kazan) Tatarcadaki Birleşik Kelime Teşekkülü İncelemesinin Teorik Meseleleri”, “Birleştirme Yoluyla Birleşik Kelime Teşekkülü”, “Kelime Öbeğinin Kelime Hâline Dönüşmesi Yoluyla Birleşik Kelime Teşekkülü”, “Kelime Öbeğinin Ek Alarak Kelime Hâline Dönüşmesi Yoluyla Birleşik Kelime Teşekkülü”, “İstikrarlı Kelime Öbeğinin Birleşik Kelimeye Geçışı”, “Birleşik Kelimelerin Tatarcadaki İmlâsı” adlı başlıklardan oluşan eserin Giriş bölümünde ise birleşik kelime teşekkülünün Almanca, İngilizce, Japonca ve Hintçede yaygınlığından, Fransızcada ise ikinci derecede öneme sahip olduğundan bahsedilir ve konunun Rusçadaki durumu hakkında yapılan çalışmalarına değinilir.

“*Türkoloji ve (Kazan) Tatar Dil Biliminde Birleşik Kelime Teşekkülü İnceleme Tarihi*” başlığında çeşitli Türkologların Türk dillerindeki birleşik kelime oluşumu meselesine bakış açılarından ve birleşik kelimelerin ayrıntılı olarak sadece “Türkmence Dil bilgisi” kitabında (fiil+tasviri fiil) şeklinde incelendiğinden bahsedilmektedir. (Kazan) Tatarcanın ilk dil bilgisi kitaplarında birleşik kelimelerin varlığından söz edilse de birleşik kelime teşekkülünün bir bütün olarak ele alınmayıp sadece birleşik kelimelerin örneklerinin verildiğine, bazı Türkologların birleşik kelimeleri sadece fiiller arasında tespit ettiğine vurgu yapılmaktadır. Kayyum Nasırî’nin 1860’ta yayımladığı dil bilgisi kitabında “ikileme” biçimindeki isim örneklerine yer vermesi, Ş.A. Ramazanov’un birleşik kelime teşekkülünü genel bir şekilde ele alması ve “(Kazan) Tatarcada fiil teşekkülü” adlı makalesindeki incelemeleri ile ilgili bilgiler de verilmiştir. Birleşik kelime teşekkülünün araştırılmasında yapılan önemli hatalar da Fuat Ganiyev tarafından yedi maddede sıralanmıştır. Daha sonra (Kazan) Tatar dil biliminde birleşik kelime teşekkülü kuramının geliştirilmesinde de genel anlamda kelime teşekkülü meselelerine gereken dikkatin verilmemesinden kaynaklanan eksiklikler bulunduğu değinilerek birleşik kelimelerin büyük bir kısmının özellikle de birleşik fiillerin Türk dillerinin sözlüklerde bulunmayışının Türk sözlükbiliminin büyük bir kusuru olduğuna vurgu yapılmaktadır. Ancak bu bilgiler için kullanılan kaynakların 1975’te (s.16) yazılmış olması ve

aradan geçen zamanda yapılan yeni çalışmalarda (sözlüklerde) birleşik fiillerin yer alması okuyucular tarafından dikkate alınmalıdır. Kelime teşekkülünü incelerken son ek yöntemi üzerinde duran araştırmacıları tenkit eden Ganiyev, bunu da iki sebebe bağlamaktadır: 1) Son zamana kadar Türkoloji’de, dil bilgisi kavramlarını ifade etmenin analitik araçlarını görmezden gelme şeklinde söz dizimsel dillere ait dil bilgisi şemalarının uyguladığı güçlü baskının hissedilmesi, 2) Türkoloji’de, genel dil biliminde olduğu gibi, kelime yapısını ele alan derli toplu bir kuram bulunamaması; kelime ve onun yapısı ile ilgili kuramın pek çok yönünün tartışmalı olması; teorik açıdan çözümlenememesi (s.17).

Eserin “*Çağdaş (Kazan) Tatarcadaki Birleşik Kelime Teşekkülü İncelemesinin Teorik Meseleleri*” adlı ikinci başlığı “*Birleşik Kelime Teşekkülü İnceleme Yöntemleri ve İlkeleri*”, “*Birleşik Kelime Ögeleri Arasındaki İlişkiler*”, “*Birleşik Kelime Ögelerinin Leksik ve Dil Bilgisel Özellikleri*”, “*Birleşik Kelime Ögelerinin Leksik ve Anlamsal Özellikleri*”, “*Birleşik Kelime Ögelerinin Kaynak Dili*”, “*Birleşik Kelimenin Bağımsız Kelime Öbeğinden Farkı*”, “*Birleşik Kelimenin Deyimden Farkı*” adlı alt başlıklarda incelenmiştir. “*Birleşik Kelime Teşekkülü İnceleme Yöntemleri ve İlkeleri*” başlığında dil biliminde birleşik kelime ve kelime teşekkülünün eski bir geçmişi olmasına rağmen henüz birleşik kelime teşekkülünün doğru düzgün bir kuramı bulunmayışı eleştirilerek birleşik kelimelerin günümüzdeki tasnifleri şöyle verilmiştir: 1) Ögelerin önemine göre birleşik kelimelerin tasnifi, 2) Ögeler arasında bağlayıcı unsur olup olmadığına göre birleşik kelimelerin tasnifi, 3) Ögeler arası bağlantı türüne göre birleşik kelime tasnifi, 4) Ögelerin leksik ve dil bilgisel niteliklerine göre birleşik kelimelerin tasnifi, 5) Ögelerin tam anlamlı ve yarı anlamlı olup olmamasına göre tasnif. Ayrıca müellif bu tasniflere bir de “ögelerin kaynak dillerine göre tasnifi” maddesinin eklenmesinin mümkün olduğunu söyler. Daha sonra da Kazan Tatarca da dâhil olmak üzere Türk dillerindeki birleşik kelime teşekkülünün yapılış yollarını sıralar: 1) Kelimeleri birleştirme yoluyla, 2) Kelime öbeklerinin, şekil ve dilbilgisi değişimine uğramadan kelimeye dönüşmesi yoluyla, 3) Kelime öbeklerinin üzerine ek alarak birleşik kelimeye dönüşmesi yoluyla (s.23).

Aynı bölümün devamında “*Birleşik Kelime Ögeleri Arasındaki İlişkiler*” alt başlığında birleşik kelime ögelerinin birbirine “*eşit*” veya “*tâbi*” olma durumuna göre incelenemediğinden söz edilir. Ögeleri *eşitsel* bağlantılı öbeklerin Çağdaş (Kazan) Tatarcada genellikle *savıt-saba* “kapkacak”, *kız-kırkın* “kız ve cariye” gibi ikilemelerde görüldüğü ifade edilir. Ögeleri *tabiiyet* bağlantılı birleşiklerin “1) *Ögeleri niteleyici bağlantılı*, 2) *Ögeleri tamamlayıcı bağlantılı*” türlerine ayrılmasından söz edilerek örnekleri gösterilir. “*Birleşik Kelime Ögelerinin Leksik ve Dil Bilgisel Özellikleri*” alt başlığında “bir birleşik kelimenin hangi kelime türüne ait olduğu genellikle, sonda yer alan ögeye göre belirlenir” açıklamasının içinde bu kuralın istisnalarına yer verilir: 1) Eğer

son öge bir edatsa, söz konusu birleşik kelime sıfat görevi yapar: *rayonara* “ilçeler arası”, 2) Son öge bir ad fiil olduğunda, söz konusu birleşik kelime ad görevindedir: *cirtëtreü* “deprem”, *süzyasalu* “kelime teşekkülü”, 3) “sayı+sayı” şeklindeki birleşik kelimeler bazen zarf işlevinde kullanılmaktadır: *ikeüden ikeü* “ikisi birlikte”, 4) “yüklemcil kelime+yüklemcil kelime” şeklindeki birleşik kelimeler ad bildirirler: *yuq-bar* “saçma sapan” (s.28).

“*Birleşik Kelime Ögelerinin Leksik ve Anlamsal Özellikleri*” alt başlığında birleşik kelime ögelerinin leksik ve anlamsal özellikler bakımından, tam anlamlılık ve yarı anlamlılık ilkesine göre iki gruba ayrıldığı belirtilmekte ve ögelerin tam anlamlılığı bakımından birleşik kelimeler şu türlere ayrılmaktadır. 1. İki ögesi tam ve bağımsız anlama sahip olan birleşik kelimeler: *üzañ* (üz+añ “kendi+bilinç =bilinç, şuur), *bala-çaga* (bala+çaga “çocuk+yavru=çocuk çocuk”), 2. İlk ögesi bağımsız, ikincisi ek anlam taşıyan birleşik kelime türü “zarf fiil+tasvir fiil” şeklindeki fiillerde görülmektedir: *ukıp çık-* “hepsini okuyup bitirmek”, *cırlap ciber-* “şarkı söyleyivermek”, 3. İkinci ögesi bağımsız, ilk ögesi ise yardımcı anlam taşıyan veya en azından leksik anlamı zayıflamış olarak öne çıkan birleşik kelimeler: *alıp bar-*, *alıp kit-*, *kilëp kir-*, *alıp bir-*¹¹ (s.31). 4. (Kazan) Tatarcada birleşik kelimenin her iki ögesine ayrı olarak rastlanmaz ve bağımsız anlama sahip değildir.¹² 5. Birleşik kelime, onu oluşturan öge anlamlarından bağımsız bir anlam kaanabilmektedir: *naratbaş* “atkuyruğu”, *kargabürin* “pense”. “*Birleşik Kelime Ögelerinin Kaynak Dili*” alt başlığında da (Kazan) Tatarcadaki birleşik kelimelerin (yaklaşık %15) ögelerin biri alıntı kelime olanönemli sayıda kelimenin bulunduğu, Ekim ihtilâline kadar birleşiklerin ögeleri olarak sıkça Arapça ve Farsça alıntı *tutıyküş* “papağan”, *sufıykurt* “peygamber devesi” gibi kelimelerin kullanıldığı, belirtilmekte; son yıllarda özellikle bilimsel ve teknik terminolojide genellikle Rusçadan ve Rusça aracılığıyla Avrupa dillerinden geçen *fotokegaz* “fotoğraf kâğıdı” gibi sözler olduğuna dikkat çekilmektedir (s.34).

“*Birleşik Kelimenin Bağımsız Kelime Öbeğinden Farkı*” alt başlığında Çağdaş (Kazan) Tatarcada birleşik kelimelerin pek çoğunun şeklenbağımsız söz dizimsel öbeklere veya deyimlere benzediği ifade edilmekte ve birleşik kelimelerin kendine özgü özellikleri verilmektedir: 1. Birleşik kelimeleri oluşturan ögeler, tek bir leksik anlam ifade eder ve cümlede tek bir kelime olarak işlem görür. 2. (Kazan) Tatarcadaki birleşik kelime ögeleri arasına, bağımsız

11 Söz konusu örneklerde birleşik yapının asıl anlamı ikinci ögeyle ifade edilmekte, yardımcı anlam ise zarf fiil eki almış ilk öge tarafından karşılanmaktadır.

12 Bu ifade kanatimizce yanlış bir şekilde dile getirilmiştir, çünkü bu ifadeyle Kazan Tatarcasındaki bütün birleşik kelimeler için genel bir ifade kullanılmış ve buraya kadar tespit edilen bilgilerle ters düşülmüştür. Halbuki bu hüküm birleşik kelimelerin anlam bakımından sınıflandırılmasındaki 4. maddedir ve şu şekilde ifade edilmesi daha doğru olur: “Her iki ögesi de tek başına bir anlam ifade etmeyen birleşik kelimeler”: *eştë-üştir* “zar zor”, *uğı-zıgı* “koşuşturma, telaş”... gibi.

anlama sahip olan bir kelime giremez, yani bu ögeler birbirinden ayrı olarak yer almazlar. 3. Birleşik kelime ögeleri arasında karşılıklı şartlandırılmışlık ve karşılıklı nüfu etme mevcuttur, bundan dolayı kelimenin anlamına ve bütünlüğüne bir kayıp vermeden herhangi bir ögesini çıkarmak mümkün değildir. 4. Birleşik kelime ve bağımsız söz dizimselarasında fonetik ve tonlama farklılıkları mevcuttur: *karakış* “karakuş” birleşik kelimesinde ikinci ögenin son hecesinde tek bir vurgu vardır. *kara kış* “kartal” kelime öbeğinde ise iki bağımsız vurgu bulunmaktadır (s.36).

“*Birleşik Kelimenin Deyimden Farkı*” adlı alt başlıkta ise birleşik kelimeler ve deyim birimleri arasındaki farklar şöyle verilmektedir: 1. Birleşik kelimeler, onlarla benzeşen deyim birimlerinden farklı olarak bağımsız kelimelerden değil, gövde morfemden oluşmaktadır: *isləmay* “parfüm”, *başkala* “başkent”... gibi. Ancak *kuyan yürek* “tavşan yürekli”, *cılı söz* “sıcak söz” gibi deyimlerde ise deyim oluşturulan her iki kelime göreceli olarak bağımsızdır. 2. Birleşik kelime ögeleri, dış yapı bakımından benzer deyim birimlerinden farklı olarak bağımsız tek bir vurgu tarafından birleştirilmekte, sadece bazı durumlarda ona ek bir vurgu eşlik etmektedir. *balaçak* “çocukluk çağı”, *kulbaş* “omuz”, *bilbau* “belbağı” gibi birleşik kelimeler son heceye düşen tek bir vurguyla nitelendirilmektedir. *it tukımı* “it nesli”, *satılık can* “satılmış kimse”, *kart tülki* “yaşlı tilki” deyim birimleri ise iki vurguya sahiptir. 3. Birleşik kelimeler ve deyim birimleri, anlamsal ve ifade canlılığı özellikleriyle de ayrılmaktadır (s.38).

Eserin “*Birleştirme Yoluyla Birleşik Kelime Teşekkülü*” adlı üçüncü başlığın “*Ögelerin Eşitsel Bağlantıda Birleştirilmesi*” alt başlığında Almanca ve Rusçadaki ikilemelerin durumundan bahsedildikten sonra “Türklojide ve (Kazan) Tatar Dil Bilgisinde Ögeleri eşitsel Bağlantılı Birleşik Yapıların İncelenme Tarihi” adı altında Altayca, Başkurtça ve (Kazan) Tatarca dil bilgisi kitaplarında ikilemelerle ilgili çalışmaları dile getirilir (s.43). Sonra “İkilemelerin Teşekkülü ve Ögelerinin Leksik ve Dibilgisel Niteliği” alt başlığında sırasıyla, “İkileme Adların Teşekkülü”, “İkileme Sıfatların Teşekkülü”, “İkileme Fiillerin Teşekkülü”, “İkileme Sayıların Teşekkülü”, “İkileme Zamirlerin Teşekkülü”, “İkileme Zarf Teşekkülü”, “İkileme Ünlemlerin Teşekkülü”, “İkileme Şeklindeki Ses ve Görüntü Yansımaları Ünlemlerin Teşekkülü”, İkilemelerin Yapısal Özellikleri, “İkilemelerin Anlamları”, “İkileme Ögelerinin Leksik ve Anlamsal İlişkileri”, “İkilemelerde Genel Anlamın Oluşumu” alt başlıklarında ikilemeler teferruatlı bir şekilde incelenmektedir. “Neticeler” alt başlığında ise (Kazan) Tatarca ikilemelerin daha çok ad, zarf ve ünlem arasında gözlendiği ifade edilmiş ve ikileme ögelerinin sahip olduğu anlamsal özellikler sıralanmaktadır (s.44-67).

“*Ögeleri Niteleyici Bağlantılı Birleşik Kelimeler*” alt başlığında birleşik kelimelerin bütün Türk dillerinde az çok incelense de öge bağlantıları

bakımından ele alınmadığı görüşü verilmekte ve bu alt başlık sırasıyla “Birleşik Adların Teşekkülü”, “Birleşik Zamirlerin Teşekkülü”, “Birleşik Zarfların Teşekkülü”, “Birleşik Görevli Kelimelerin Teşekkülü”, “Birleşik Bağlaçların Teşekkülü”, “Birleşik Modal Kelimelerin Teşekkülü” alt başlıklarında birleşik kelimeler incelenerek “Neticeler” alt başlığında birleşik kelime teşekkül yöntemlerinin en verimli olarak ad ve zarflarda, en verimsiz olarak ise sıfat ve zamirlerde kullanıldığı belirtilmektedir (s. 83). “*Ögelerin Tamamlayıcı Bağlantılı Birleşik Kelime Teşekkülü*” alt başlığı altında (Kazan) Tatar dil bilinde ve genel Türkolojide birleşik kelimelerin ögelerin birbiriyle olan bağlantıları bakımından henüz incelenmediği, hatta “öğeleri tamamlayıcı bağlantılı birleşik yapı” kavramına bile rastlanmaması ifade edilerek ve bu konu “Birleşik Adların Teşekkülü”, “Birleşik Fiil Teşekkülü”, “Birleşik Zarf Teşekkülü” alt başlıklarında değerlendirilmektedir (s.84-108). “Neticeler” alt başlığında ise (Kazan) Tatarcada ögeleri tamamlayıcı bağlantılı birleşik sıfatların olmadığı, ögeleri tamamlayıcı bağlantılı birleşik zarfların büyük bölümünün tamamlayıcı ilişkili kelime öbeklerinin kelime hâline dönüşmesiyle ortaya çıktığı bilgileri verilmektedir (s.110).

Eserin “*Kelime Öbeğinin Kelime Hâline Dönüşmesi Yoluyla Birleşik Kelime Teşekkülü*” adlı dördüncü başlığı “Kelime Öbeğinin Ek Almadan Kelime Hâline Dönüşmesi Yoluyla Birleşik Kelime Teşekkülü”, “Yüklemcil Kelime Öbeklerinin Birleşik Kelimeye Geçişi”, “Niteleyici Kelime Öbeklerinin Birleşik Kelimeye Dönüşümü”, “Tamamlayıcı Kelime Öbeklerinin Birleşik Kelimeye Dönüşmesi” alt başlıklarında değerlendirilmiştir. “Kelime Öbeğinin Ek Almadan Kelime Hâline Dönüşmesi Yoluyla Birleşik Kelime Teşekkülü” alt başlığında birleşik kelimenin, kelime birleştirme yoluyla mı yoksa kelime öbeklerinin dönüşmesi yoluyla mı oluşturulduğunun tespit edilmesinin oldukça zor olduğu; onların oluşturulma yönteminin ayırt edilmesinde esas ölçütün söz konusu birleşik kelimeye bağlaç “canlı” kelime öbeğinin dilde bulunup bulunmamasının olacağı dile getirilmektedir. “Yüklemcil Kelime Öbeklerinin Birleşik Kelimeye Geçişi” adlı alt başlık da “Birleşik Adların Teşekkülü”, “Birleşik Fiillerin Teşekkülü” kendi içinde gruplanarak incelenmektedir. “Niteleyici Kelime Öbeklerinin Birleşik Kelimeye Dönüşümü” başlığı kendi içinde “Birleşik Adların Teşekkülü”, “Birleşik Sıfatların Teşekkülü” alt gruplarına ayrılarak değerlendirilmektedir. “Tamamlayıcı Kelime Öbeklerinin Birleşik Kelimeye Dönüşmesi” alt başlığı da “Birleşik Adların Teşekkülü”, “Birleşik Sıfatların Teşekkülü” ve “Birleşik Fiillerin Teşekkülü” alt başlıklarına ayrılarak incelenmektedir (s.111-123).

“*Kelime Öbeğinin Ek Alarak Kelime Hâline Dönüşmesi Yoluyla Birleşik Kelime Teşekkülü*” adlı beşinci başlıkta “Birleşik Adların Teşekkülü”, “Birleşik Sıfatların Teşekkülü”, “Birleşik Zarf-Fiillerin Teşekkülü” alt başlıkları yer

almakta ve konu örneklerle izah edilmektedir (s. 124-129).

Eserin “*İstikrarlı Kelime Öbeğinin Birleşik Kelimeye Geçişi*” adlı altıncı başlığında ise “Birleşik Adların Teşekkülü” ve “Birleşik Fiillerin Teşekkülü” alt başlıkları bulunmakta ancak istikrarlı kelimenin ne olduğu ya da neleri kapsayıp kapsamadığı açıklanmamaktadır. “Neticeler” alt başlığında ise Türkolojide birleşik kelimeleri konu alan araştırmaların büyük bölümünün kelime öbeklerinin birleşik kelimelere dönüşmesini tamamıyla gözden kaçırdıklarına ve bunun kelime oluşturma yöntemlerinden biri olarak ele almadıklarına değinilmektedir. Ayrıca Çağdaş (Kazan) Tatarcada Kelime öbeklerinin kelime hâline dönüşmesinin üç yolu verilmektedir: 1. *Kelime Öbeğinin Kelime Hâline Dönüşmesi*, 2. *“Kelime Öbeğinin Ek Alarak Kelime Hâline Dönüşmesi”*, 3. *“İstikrarlı Kelime Öbeğinin Birleşik Kelimeye Geçişi”* (s.139). Ancak şunu belirtmek gerekir ki kitabın içindekiler kısmında başlıkların sıralanmasında “*İstikrarlı Kelime Öbeğinin Birleşik Kelimeye Geçişi*” başlığı, ana başlıklar arasında gösterilmekte ve büyük harflerle yazılmaktadır, buraki durumla çelişki arz etmektedir.

Eserin “*Birleşik Kelimelerin Tatarcadaki İmlâsı*” adlı yedinci ana başlığı, ögelerin bağlantıları bakımından 1, Ögelerin Eşitsel Bağlantılı Birleşik Kelimelerin İmlâsı, 2. Ögeleri Tabiiyet Bağlantılı Birleşik Kelimelerin İmlâsı şeklinde iki başlıkta incelenmiştir. “*Ögelerin eşitsel Bağlantılı Birleşik Kelimelerin İmlâsı*” alt başlığında bu tür kelimelerin Türkolojide “ikileme” olarak adlandırıldığı, tireli (-) yazıldıkları ve bunun da kurala uygun olduğu bilgisi verilmektedir. Oysa Türkiye Türkçesinde ikilemelerin arasına hiçbir noktalama işaretinin girmediğini bilmekteyiz. Tireli yazılışların Rus imlâsından geçtiği de herkesçe mâlumdur. “*Ögeleri Tabiiyet Bağlantılı Birleşik Kelimelerin İmlâsı*” alt başlığı örnekleri ve açıklamalarıyla şu maddelerde incelenmektedir. 1. Ögeleri yüklemcil bağlantılı birleşik kelimelerin imlâsı, 2. Ögeleri niteleyici bağlantılı birleşik kelimelerin imlâsı, 3. Ögeleri nesnel bağlantılı birleşik kelimelerin imlâsı, 4. Ögeleri koşulsal bağlantılı birleşik kelimelerin imlâsı (s.131-135). Bu ana başlığın “neticeler” alt başlığında tavsiye niteliğinde altı madde okuyucuya sunulmaktadır: 1. Türk dillerinde birleşik kelimelerin yazımının bilimsel ve maddi ölçütü, sadece ögeler arası bağlantılar olabilmektedir. 2. Ögeleri yüklemcil bağlantılı birleşik kelimeler, birleşik yazılmalı; *Kildëyar*, *Urazbaktı*, *cirtëreü* “depresyon”. 3. Ögeleri koşulsal bağlantılı birleşik kelimeler ayrı yazılmalı; *yuklap alu* “kestirmek”, *harap bulu* “hayatını kaybetmek”. 4. Belirsiz ad tamlamasıyla bağlaşik olan birleşikler dışında, ögeleri niteleyici bağlantılı birleşik kelimeler, birleşik yazılmalı; *yanartau* “yanardağ”, *bişbarmak* “millî yemek”. 5. Ögeleri nesnel bağlantılı birleşik kelimeler genel olarak birleşik yazılmalı; *ilbasar* “istilâci”. 6. Ögelerin eşitsel bağlantılı birleşik kelimeler her zaman tireli yazılmalı; *savit-saba* “kap kakak”, *bala-çaga* “çoluk çocuk” (s. 135).

Yedi ana başlıkta incelenen ve örnekleriyle açıklanmaya çalışılan konunun

toplucu değerlendirildiği *Sonuç* bölümünde birleşik kelimelerin teşekkülünün Türk dillerinde düzensiz bir şekilde incelendiği ifade edilmiştir. Birleşik kelimelerle ilgili çalışmaların Türk dillerinin kimisinde var kimisinde yok olduğu belirtilmiş ve bütün kelime sınıflarını içeren bir birleşik kelime teşekkülünün Türk dillerinin hiçbirinde incelenmediğine dikkat çekilmiştir. Kazan Tatarca da dâhil olmak üzere bütün Türk dillerinde var olan birleşik kelime teşekkülünün iki yöntemi verilmiştir: 1. Gövdelerin birleştirilmesi, 2. Kelime öbeğinin birleşik kelimeye dönüşmesi. Ayrıca Çağdaş Kazan Tatarcada kelime öbeklerinin kelime hâline dönüşmesinin de üç yolu olduğu belirtilmektedir: 1. Kelime öbeklerinin ek almadan birleşik kelimeye dönüşmesi, 2. Kelime öbeklerinin üzerlerine ek alarak birleşik kelimeye dönüşmesi, 3. İstikrarlı kelime öbeklerinin birleşik kelimeye dönüşmesi (s.139).

“Tatarcada Birleşik Kelime Teşekkülü” adlı eser bugüne kadar Türkolojide bir bütün olarak ele alınmayan kapsamlı bir konuyu incelemesi bakımından alanında bir ilktir. Eser, meselenin çeşitli yönlerden tasniflerini, değerlendirmelerini ve özellikle Rusçada bu konuda ortaya konan teorileri içermesiyle bundan sonra bu konuda yapılacak çalışmalara yol gösterici olacak niteliktedir. Eserin içerisinde konuyla ilgili diğer Türk lehçelerinde ve yabancı dillerdeki çalışmalara atıflar yapılırken Türkiye Türkçesiyle ilgili herhangi bir çalışmaya değinilmemesi hususunda bu eserin yazıldığı yılı ve o dönemin siyasî, idarî şartlarını göz önüne almak gerektiği de düşünülmelidir. Böylesine teferruatlı ve kapsamlı bir gramer çalışmasını Türk dil bilimine sunduğu ve mühim bir konuyu aydınlattığı için Fuat. A. Ganiyev’e; eserin Türkiye Türkçesine aktarılıp Türkiye’de okunmasını sağlayan Caşteğin Turgunbayev’e teşekkür ederiz.